

Pavao Ritter Vitezović

Epistolae metricae

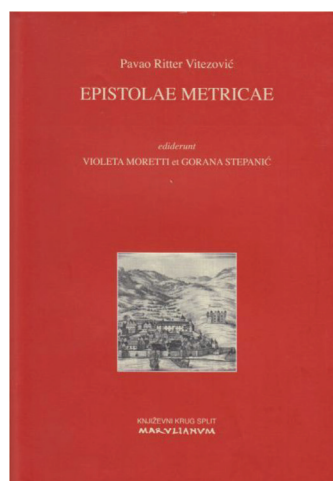
(priređile Violeta Moretti i Gorana Stepanić)

Split: Književni krug, 2019, 567 str.

U zlokobnoj tišini doba kada se jedan za drugim gase studiji latinskog jezika i književnosti na hrvatskim fakultetima s obrazloženjem da zbog malog broja zainteresiranih studenata štete ugledu akademskih institucija (!), knjiga kritičkog izdanja Vitezovićevih pjesničkih poslanica koje su po svim uzusima klasičnofilološke struke samoprijegorno uredile kolegice Violeta Moretti i Gorana Stepanić, odzvanja poput horacijevskoga *non omnis moriar*.

I doista, po svojim stručnim i znanstvenim kvalitetama ova knjiga jamči da će se, unatoč sveopćoj ravnodušnosti, domaća istraživanja hrvatskog latiniteta ipak bar još neko vrijeme održati na životu, kao uostalom i ritterološke studije koje se, zahvaljujući entuzijazmu nekolicine gorljivih poklonika lika i djela našeg prvog profesionalnog književnika, svakih nekoliko godina ipak obogaćuju novim izdanjima.

Prikladno naslovivši svoju uvodnu studiju „Usud ga nije volio”, sintagmom u kojoj ne mogu ne odčitati reminiscencije na glasovitu dramu Fabijana Šovagovića, autorice Vitezovićeve pjesničke poslanice analiziraju iz dvostruke interpretativne vizure: kao učinkovit barokni komunikacijski i samoreprezentacijski medij te kao specifičan poetski žanr u okviru ranonovovjekovne latinističke produkcije. Slijedom važnoga uvida autoricā da je neshvaćeni hrvatski polihistor svoje pjesničke poslanice velikim dijelom sam uređivao s nakanom da ih objavi kao prilog svojoj intelektualnoj biografiji, asocijativne paralele s glavnim likom Šovagovićeve drame nipošto nisu neutemeljene. Naime, usud intelektualca s imperijalne periferije koji se čitavog života neuspješno trsio prilagoditi promjenjivim i nestabilnim političkim trendovima neodoljivo podsjeća na Šimu Begovića koji je alegorijski skončao pod kopitima vlastitih iluzija. Naivno stavljajući svoje kreativne potencijale u funkciju pretpostavljenoga općeg dobra – s jedne strane partikularističkih ideološko-političkih interesa hrvatske (dijelom i srpske) staleške elite, a s druge univerzalističkih apsolutističkih aspiracija habsburškoga političkog centra

– Vitezović na koncu nije mogao biti percipiran drukčije nego kao – ničiji čovjek.

Premda potpuna recepcija ovoga kritičkog izdanja podrazumijeva jezične kompetencije kojima, nažalost, danas raspolaže sve uži krug stručnjaka, struktura uvodne studije izvrsno naznačuje smjerove mogućih interpretativnih čitanja impozantnoga korpusa od 432 latinske epistole ukupnoga opsega od 9121 stiha. Nakon sumarne biobibliografije na temelju koje se može rasvijetliti formativna važnost četiriju razdoblja Vitezovićevega života i stvaralaštva iz kojih su sačuvane poslanice (1676–1680; 1682–1684; 1701–1703; 1710–1712), slijedi minuciozna analiza njegove epistolarnе produkcije iz četiriju međuvisnih perspektiva: epistolarnе, pjesničke, pragmatičke i estetske. Definirajući Vitezovićeve pjesničke poslanice kao prostor iskazivanja realnih događaja iz vlastita života i, nešto rjeđe, života zajednice, te mjesto retoričkog uobličavanja predodžbe o samome sebi, autorice ih opravdano čitaju i analiziraju kao dvojak, hibridni medij na razmeđu pisma i poezije.

Stoga je prvi dio drugog potpoglavlja uvodne studije posvećen iščitavanju njihove referencijalne, pragmatičke odnosno komunikacijske dimenzije što uključuje pregledni prikaz sadržaja i namjena, rekonstrukciju mreže primatelja i frekventnost dopisivanja. Time se nude dragocjeni orijentiri za daljnja povijesna istraživanja, poglavito iz perspektive historijske analize mreža i historijskih studija translacije koje se danas sve intenzivnije afirmiraju unutar suvremene historijske znanosti. Kako bih iz prve ruke ilustrirala iznimno faktografsko značenje epistola za povijesnu rekonstrukciju produkcijskih i recepcijskih obilježja Vitezovićevega književnog stvaralaštva, bit ću slobodna navesti primjer iz vlastitog istraživanja okolnosti nastanka Vitezovićevega nacionalnog epa *Plorantis Croatiae saecula duo* iz 1703. godine. Zahvaljujući kolegijalnosti autorica koje su mi velikodušno ustupile rukopis ovog kritičkog izdanja poslanica, uspjela sam razriješiti misterij dvaju različitih tiskanih primjeraka spomenutog spjeva. Naime na temelju Vitezovićevega pjesničkoga poslanica upućenih tijekom jeseni 1702. zagrebačkom kanoniku Petru Črnkoviću, protonotarju Jurju Plemiću i grofu Ivanu Ferdinandu Josipu Herbersteinu u kojima ih moli da pročitaju i ocijene njegov spjev, može se opravdano zaključiti da je Vitezović najprije tiskao svojevrsni „probni” primjerak koji je slao na čitanje potencijalnim pokroviteljima. Drugu, konačnu verziju spjeva tiskao je početkom siječnja 1703. godine, i to vjerojatno zahvaljujući i izdašnoj financijskoj potpori hrvatskih staleža okupljenih na saboru u Varaždinu, koju je, kako iznova saznajemo iz pjesničke poslanice upućene 15. prosinca hrvatskom banu Adamu Batthyányju, vjerojatno dobio njegovim posredovanjem. Poslanice nam jednako tako pružaju uvid u prilično ambiciozan Vitezovićevega projekt promocije i distribucije netom otisnutog spjeva koji je, s popratnim poetskim epistolama, već do kraja siječnja 1703. poslao na adrese mnogih visokih habsburških političkih dužnosnika.

Drugi dio drugog potpoglavlja autorice posvećuju strukturnoj analizi pjesničkih poslanica s obzirom na normativnu ranonovovjekovnu epistolarnu praksu koja ravnopravno baštini tradiciju srednjovjekovne *ars dictaminis* kao i humanističke epistolografije. Opravdano zaključuju da je stihovana Vitezovićeve poslanica uzoran generički spoj dviju vrsta (pisma i elegije) i dvaju rodova (poezija i proza), zahvaljujući čemu su Vitezovićeve poslanice s formalne strane bile posve usklađene s horizontom očekivanja učenoga baroknog čitatelja, dok su s druge strane tako nastojale ispuniti performativnu, pa čak i emociotvornu funkciju koju im je namijenio njihov autor.

Najinovativniji dio uvodne studije zasigurno se odnosi na analizu autoreprezentacijske dimenzije pjesničkih epistola koja je, u tradicionalnim dokumentarističkim čitanjima Vitezovićeve poslanice poput onoga Vjekoslava Klaića, bila posve zanemarena. Temeljeći svoju analizu na najučestalijim toposima koji se javljaju u službi diskurzivnog samoprikazivanja u Vitezovićeve pjesničkim poslanicama poput domovine, Hrvata, nepravde, smrti, vrline i fortune, autorice uspijevaju detektirati brojne retoričke, poetičke i filozofske slojeve od kojih se sastoje Vitezovićeve auto- i heteropredodžbe, odnosno od kojih je satkan kulturni imaginarij njegovih poslanica u cjelini. Njihovi se interpretativni uvidi iznova mogu sjajno ovjerovati na primjeru nacionalnog narativa artikuliranog u „Uplakanoj Hrvatskoj”, čija diskurzivna i imagemaska struktura u tančine reproducira reprezentacijski model neostoicističke impostacije koje su autorice precizno detektirale i u poetskim poslanicama.

Pretposljednje potpoglavlje uvodne studije posvećeno je poetičkim obilježjima poslanica koje se uvelike oslanjaju na tradiciju ovidijevske tužaljke, i to kako na razini tehničke izvedbe, tako i na razini topike, figura i konstrukcija misli, od kojih je najistaknutija figura adinata. Precizno identificirajući sve formalne i sadržajne elemente retorike tuženja koje Vitezović baštini od najglasovitijeg rimskog prognanika, autorice ukazuju i na zanimljive podudarnosti u njihovim životopisima. Pritom u prvi plan ipak stavljaju potencijalne emociotvorne učinke takva diskursa koji je Vitezović očito strateški rabio kako za konstruiranje svoje javne persone, tako i za konstruiranje iskaznog subjekta – uciviljene majke domovine – svoga nacionalnog epa. Osim tradicionalnog antičkog repertoara, autorice u Vitezovićeve poslanicama detektiraju i tragove suvremenog, baroknog stihotvorstva u formi različitih tehnopegnija, artificijelnih figura sa ili bez kombinatoričko-matematičkih elemenata, poput kronograma, leoninskog sroka, anagrama ili abecednih stihova. U obama navedenim stihotvornim postupcima autorice prepoznaju važnu socijalnu ulogu latinskoga jezika u ranonovovjekovnoj intelektualnoj komunikaciji, u kojoj funkcionira kao svojevrsni kod prepoznavanja i signal pripadnosti istoj diskurzivnoj zajednici koja razumije i cijeni dijeljeni repertoar klasičnih i neklasičnih pjesničkih postupaka.

Sam konac uvodne studije donosi minucioznu filološku analizu ortografije, metrike i jezičnih karakteristika cjelokupnog korpusa Vitezovićevih poslanica. Time se primjereno otvara drugi dio kritičkoga izdanja u kojemu se, nakon preglednog prikaza povijesti građe i opisa rukopisa, donose i načela priređivanja oblikovana u skladu s najboljim egdotičkim i tekstološkim tradicijama. Rukopisna građa iz četiriju zbirki raspoređena je prema kronološkom redosljedu u sedam godišta čiju će recepciju i korištenje zasigurno olakšati i sustavni popis adresata pjesničkih poslanica i njihova distribucija prema godištima u trećem, dopunskom dijelu izdanja, kao i iscrpno kazalo mjesta i osoba.

Zahvaljujući činjenici da je Vitezovićeve latinske epistole inauguriralo u prvorazredni izvor za poznavanje Vitezovićeva života i djelovanja te njegove jezične i književne naobrazbe, ovo će kritičko izdanje nesumnjivo potaknuti i daljnja istraživanja statusa i funkcija žanra epistole u komunikaciji intelektualnih elita kako u Hrvatskoj, tako i u širem habsburškom kulturnom krugu na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće. Makar usud možda i nije volio produktivnog senjskog polihistora i ambicioznog društvenog aspiranta, tu će povijesnu nepravdu zasigurno ispraviti ovo uzorno kritičko izdanje pasioniranih ritterologinja Gorane Stepanić i Violete Moretti.

Zrinka Blažević